

طب گیاهی: آگاهی، بینش و عملکرد در جمعیت شهر تهران

ژیلا صدیقی^{۱*}، فرزانه مفتون^۲، سیدعلی ضیایی^۳

۱- استادیار پژوهش، پژوهشکده علوم بهداشتی جهاددانشگاهی

۲- استادیار پژوهش، پژوهشکده علوم بهداشتی جهاددانشگاهی

۳- استادیار پژوهش، پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی

*آدرس مکاتبه: تهران، خیابان انقلاب، خیابان فلسطین جنوبی، خیابان شهید وحید نظری، پلاک ۵۱

پژوهشکده علوم بهداشتی جهاددانشگاهی، تلفن: ۶۴۸۰۸۰۴ (۰۲۱)، شماره: ۶۴۸۰۸۰۵ (۰۲۱)

پست الکترونیک: jsadighi@ihsr.ac.ir

چکیده

مقدمه: طب گیاهی به عنوان یکی از روش‌های طب مکمل، از هزاران سال قبل مورد استفاده بوده است. طب مکمل شامل گروهی از روش‌های درمانی غیر آکادمیک است که از حدود سه دهه قبل تحت عنوان طب جایگزین و سپس به عنوان مکمل‌های طب رایج نامیده شده‌اند. طبق آمار سازمان جهانی بهداشت بیش از ۶۰ درصد جمعیت جهان از ترکیبات گیاهی برای درمان استفاده می‌کنند که این آمار در کشورهای توسعه نیافته بالاتر و در کشورهای توسعه یافته کمتر است. به طور کلی استفاده از درمان‌های گیاهی در دنیا رو به افزایش بوده و همچنان استانداردهای این روش و چگونگی ارتباط آنها با اصول طب رایج مورد اختلاف است.

هدف: این پژوهش با هدف «تعیین میزان آگاهی و نگرش در خصوص طب گیاهی و میزان استفاده از این روش» انجام شده است. نوع مطالعه، تحلیلی و جمعیت تحت مطالعه شامل جمعیت شهر تهران (گروه سنی بالای ۱۵ سال) بوده است. این مطالعه در سال ۱۳۸۲ در شهر تهران به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انجام شده است.

یافته‌ها: در این مطالعه ۴۱۲۳ نفر تحت بررسی قرار گرفتند. ۷۵/۶ درصد از جمعیت تحت مطالعه از طب گیاهی آگاهی داشته و ۳۸/۴ درصد کل افراد و ۵۰/۸ درصد افراد آگاه از طب گیاهی از آن استفاده کرده بودند. بیش از ۶۰ درصد کل جمعیت مناطق مختلف شهر تهران از این روش آگاه بوده و بین ۷۰-۱۹ درصد جمعیت مناطق نیز از این روش استفاده کرده بودند. تمامی مناطق جهت استفاده از طب گیاهی هزینه کرده بودند. طریقه آشنایی با طب گیاهی اغلب از طریق اطرافیان بوده است. اغلب استفاده‌کنندگان از طب گیاهی میزان تاثیر این روش را زیاد اعلام کردند. افراد اغلب به کادر غیر پزشکی مراجعه کرده و عمدتاً به علت بیماری‌های گوارشی، تنفسی و اعصاب و روان از این روش استفاده کرده بودند. زنان، متاهلین و سالمندان بیشتر از سایر گروه‌ها از طب گیاهی استفاده کرده بودند.

نتیجه‌گیری: با توجه به آگاهی بالای افراد نسبت به طب گیاهی و میزان استفاده بالا از این روش در جامعه، انجام تحقیقات منسجم در خصوص تعیین میزان اثربخشی این روش و برنامه‌ریزی جهت چگونگی ارائه این روش در آموزش‌های دانشگاهی امری ضروری به نظر می‌رسد. به طور کلی، سیاستگذاران امر سلامت در راستای در دسترس قرار دادن روش‌های اثربخش و پیشگیری از اثرات نامناسب احتمالی باید نظام آموزشی مورد نیاز و نظام ارزیابی اثربخشی این روش‌ها را تعیین نمایند.

کلواژگان: طب گیاهی، طب مکمل، آگاهی، بینش، عملکرد، تهران

مقدمه

ضرورت برنامه‌ریزی جهت کاربرد مناسب طب گیاهی در بخش بهداشت و درمان، این مطالعه با هدف بررسی میزان آگاهی، بینش و میزان استفاده از طب گیاهی در جمعیت شهر تهران طراحی و انجام شد.

روش مطالعه

مطالعه از نوع مقطعی بوده و در گروه سنی بالای ۱۵ سال جمعیت شهر تهران و در سال ۱۳۸۲ انجام شده است. حجم نمونه با احتساب میزان آگاهی ۳۰ درصد از طب گیاهی و دقت ۲ درصد و $design\ effect = ۲$ مساوی ۴۰۵۰ نفر محاسبه شد. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای انجام شده و داده‌ها توسط پرسشنامه جمع‌آوری شدند. داده‌ها در برنامه نرم‌افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. آزمون‌های آماری در این مطالعه شامل تعیین فراوانی و میانگین و آزمون‌های کای دو و آنالیز واریانس بودند. در این مطالعه مقادیر p کمتر از ۰/۰۵ از نظر آماری معنی‌دار محسوب شده است.

نتایج

در این بررسی ۴۱۲۳ نفر در شهر تهران تحت مطالعه قرار گرفتند. ۵۲ درصد (۲۱۴۴ نفر) جمعیت تحت مطالعه را زنان و ۴۸ درصد (۱۹۷۹ نفر) را مردان تشکیل داده‌اند. از کل جمعیت تحت مطالعه ۳۵/۲ درصد (۱۴۵۲ نفر) شاغل و ۱۹/۷ درصد (۸۱۴ نفر) محصل یا دانشجو و ۳۱/۲ درصد (۱۲۸۲ نفر) خانه‌دار و ۶/۲ درصد (۲۵۵ نفر) بازنشسته و ۷/۷ درصد (۳۱۹ نفر) بیکار بودند. ۵۸ درصد (۲۳۹۲ نفر) از افراد تحت مطالعه متاهل و ۳۸/۲ درصد (۱۵۷۶ نفر) مجرد و ۳/۸ درصد (۱۵۵ نفر) بیوه یا مطلقه بودند. در این مطالعه ۱۹ درصد (۷۸۳ نفر) در گروه سنی ۱۹-۱۵ سال و ۲۵/۵ درصد (۱۰۵۰ نفر) در گروه سنی ۲۹-۲۰ سال و ۱۹/۱ درصد (۷۹۱ نفر) در گروه سنی ۳۹-۳۰ سال و ۱۶/۶ درصد (۶۸۳ نفر) در گروه سنی ۴۹-۴۰ سال و ۱۰/۳ درصد (۴۲۳ نفر) در گروه سنی ۵۹-۵۰ سال و ۹/۵ درصد (۳۹۳ نفر) در گروه سنی ۶۰ سال و بالاتر قرار داشتند. میانگین سنی افراد تحت مطالعه ۳۵/۱ سال (انحراف معیار = ۱۶ سال) و میانگین مدت تحصیلات جمعیت تحت مطالعه مساوی ۱۰ سال (انحراف معیار = ۴/۵ سال) بوده است.

۳۱۱۹ نفر (۷۵/۶ درصد) از افراد تحت مطالعه با طب گیاهی آشنایی داشتند. در جدول شماره ۱ مشخصات افراد آگاه از روش طب گیاهی نشان داده شده است. طبق این جدول، ۱۱/۹ درصد از افرادی که با طب گیاهی آشنایی داشتند، از طریق رسانه‌ها، ۷/۳ درصد موارد از طریق کادر پزشکی، ۶۷/۶ درصد موارد از طریق اطرافیان و ۱۳/۲ درصد موارد از طریق مطالعه کتاب با طب گیاهی آشنا شده بودند. ۷ درصد از افرادی که به طب گیاهی آشنا بودند، معتقد بودند که این روش را کادر پزشکی ارایه می‌دهد. ۴۱/۶ درصد معتقد بودند که این روش را کادر غیر پزشکی و ۴۴/۳ درصد نیز معتقد بودند که هر

طب گیاهی به عنوان یکی از روش‌های طب مکمل، از هزاران سال قبل مورد استفاده افراد جوامع مختلف بوده است. طب مکمل شامل گروهی از روش‌های درمانی غیر آکادمیک است که از دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ تحت عنوان طب جایگزین (*Alternative Medicine*) و سپس به عنوان مکمل‌های طب رایج (*Complementary medicine*) نامیده شده‌اند. به طور کلی این نوع درمان شامل مداخلات پزشکی است که به طور گسترده در دانشکده‌های پزشکی آموزش داده نمی‌شوند و به طور معمول نیز در بیمارستان‌ها در دسترس نمی‌باشند. مطالعات دو دهه اخیر نشان می‌دهد که وسعت و شیوع استفاده از این روش‌ها حتی بدون مشورت و یا هماهنگی با پزشکان رسمی در حال گسترش است. میزان شیوع استفاده از حداقل یکی از روش‌های طب مکمل در دنیا عبارتند از: انگلستان (۳۳ درصد)، استرالیا (۴۶ درصد)، آمریکا (۳۴ درصد)، بلژیک (۷۵ - ۶۶ درصد)، فرانسه (۴۹ درصد)، هلند (۱۸ درصد) و آلمان (۳۰ - ۲۰ درصد) [۱].

اولین نوشته‌ها در زمینه گیاهان دارویی به حدود ۵۰۰۰ سال پیش در زمان سومری‌ها بازمی‌گردد. بنابراین قرن‌ها است که مردم از گیاهان برای بهبود و سلامت خویش استفاده می‌کنند. در طول تاریخ گیاهان به عنوان غذا یا دارو جهت درمان و یا پیشگیری استفاده شده‌اند [۲].

از سال ۱۸۹۷ ارتباط طب گیاهی با سایر درمان‌های رایج، ضعیفتر شد. در آن سال فردریک بایر آسپیرین را سنتز کرده و به دنیا معرفی کرد. آسپیرین مشتق بی‌خطرتری نسبت به نمونه طبیعی آن یعنی اسید سالیسیلیک بود که از پوست درخت بید به دست می‌آمد و در طب قدیم و جدید به عنوان داروی ضد درد استفاده می‌شد [۳]. این ارتباط روزبه روز ضعیفتر و شکاف بین طب مدرن (جدید) و طب سنتی عمیقتر شد. کارخانه‌های دارو سازی نیز فاصله بین مصرف سنتی گیاهان به عنوان غذا را زیادتر کرده و با مصرف قرص‌ها و مکمل‌های ویتامینی نقش استفاده از مکمل‌های گیاهی را کم‌رنگ کردند [۴].

طبق آمار سازمان جهانی بهداشت در حال حاضر حدود ۸۰ درصد از جمعیت جهان از ترکیبات گیاهی برای درمان استفاده می‌کنند که این آمار در کشورهای توسعه نیافته بالاتر و در کشورهای توسعه یافته کمتر است. طبق آمار سال ۱۹۹۷ بالغ بر ۲۲ میلیارد دلار صرف محصولات گیاهی شده که از این رقم ۵۰ درصد مربوط به داروهای بدون نیاز به نسخه و ۵۰ درصد متعلق به داروهای تجویز شده با نسخه بوده است. بازار جهانی گیاهان دارویی در سال ۲۰۰۲ رقمی بالغ بر ۳۰ میلیارد دلار بوده است که این رقم حدود ۲۰ درصد بازار کل دارویی دنیا را تشکیل می‌دهد [۴].

با توجه به وجود سابقه تاریخی تولید و مصرف گیاهان دارویی در کشور ایران، تاکنون مطالعه‌ای مبنی بر تعیین میزان شناخت و مصرف گیاهان دارویی در کشور انجام نشده است. لذا در راستای تعیین

کسانی که با طب گیاهی آشنایی داشتند، ۵۰/۸ درصد (۱۵۸۳/۳۱۱۹) است. در جدول شماره ۲ توزیع فراوانی جمعیت مناطق مختلف شهر تهران برحسب میزان آگاهی و میزان استفاده از طب گیاهی نشان داده شده است. بیش از ۶۰ درصد از جمعیت تمامی مناطق شهر تهران نسبت به طب گیاهی آگاهی داشتند (به جز جمعیت منطقه ۳ که ۴۸ درصد آگاهی داشتند) ($p=0/000$). بین ۱۹ درصد تا ۷۳ درصد از جمعیت هر کدام از مناطق شهر تهران نیز از طب گیاهی استفاده کرده بودند ($p=0/000$).

طبق جدول شماره ۳ از بین کسانی که از طب گیاهی استفاده کرده بودند، ۵۷/۳ درصد این روش را بسیار مفید اعلام کردند. ۳۴/۸ درصد نیز تاثیر درمانی آن را کم و ۴/۴ درصد آن را بدون تاثیر درمانی اعلام کردند. ۳/۵ درصد نیز پاسخ نامشخص داشتند. ۹/۹ درصد از استفاده کنندگان از این روش به توصیه کادر پزشکی و ۷۱/۱ درصد به توصیه کادر غیرپزشکی و ۱۳/۵ درصد به توصیه هر دو کادر (پزشکی و غیرپزشکی) از آن استفاده کرده بودند. ۵/۵ درصد پاسخ نامشخص داشتند. طبق جدول شماره ۴ از بین تعداد بار مراجعه جهت استفاده از طب گیاهی، اولویت اول (۲۱/۵ درصد) بیماری‌های گوارشی و اولویت دوم

دو کادر (پزشکی و غیر پزشکی) این روش را ارایه می‌دهند. ۷/۱ درصد نیز اطلاعی در مورد ارایه‌دهندگان این شیوه نداشتند. ۳۲/۹ درصد معتقد بودند که طب گیاهی روشی بسیار علمی است. ۳۴/۳ درصد معتقد بودند که این روش به میزان کم علمی بوده و ۹ درصد نیز این روش را روشی علمی نمی‌دانستند. ۲۳/۸ درصد نیز اطلاعی از میزان علمی بودن این روش نداشتند. ۳۳/۷ درصد از آشنایان با طب گیاهی، این روش را به میزان زیاد و ۳۷/۸ درصد به میزان کم به دیگران توصیه می‌کردند. ۱۳/۳ درصد این روش را به دیگران توصیه نکرده و ۱۵/۲ درصد نیز توصیه خاصی را اعلام نکردند. ۳۸/۸ درصد از کسانی که با طب گیاهی آشنایی داشتند، معتقد بودند که طب گیاهی دارای کارایی درمانی زیاد است. ۳۷/۵ درصد معتقد بودند که این شیوه دارای کارایی درمانی کم است و ۲/۲ درصد نیز معتقد بودند که فاقد کارایی درمانی است. ۲۱/۵ درصد نیز ابراز کردند که اطلاعی راجع به میزان کارایی درمانی این روش ندارند.

۱۵۸۳ نفر از افراد تحت مطالعه از روش طب گیاهی استفاده کرده بودند. بنابراین میزان شیوع استفاده از طب گیاهی در کل افراد تحت مطالعه ۳۸/۴ درصد (۱۵۸۳/۴۱۲۳) و میزان شیوع استفاده از طب گیاهی در بین

جدول شماره ۱ - توزیع فراوانی جمعیت آگاه از طب گیاهی برحسب شاخص‌های آگاهی - شهر تهران - ۱۳۸۲

تعداد (درصد)	جمعیت آگاه از روش طب گیاهی
۳۷۱ (۱۱/۹)	طریقه آشنایی با روش رسانه‌ها
۲۲۸ (۷/۳)	کادر پزشکی
۲۱۰۸ (۶۷/۶)	اطرافیان
۴۱۲ (۱۳/۲)	مطالعه
۲۱۹ (۷)	ارائه‌دهندگان روش کادر پزشکی
۱۲۹۹ (۴۱/۶)	کادر غیرپزشکی
۱۳۸۱ (۴۴/۳)	کادر پزشکی و غیرپزشکی
۲۲۰ (۷/۱)	نمی‌داند
۱۰۲۷ (۳۲/۹)	میزان علمی بودن روش زیاد
۱۰۶۹ (۳۴/۳)	کم
۲۸۱ (۹)	غیرعلمی
۷۴۲ (۲۳/۸)	نمی‌داند
۱۰۵۱ (۳۳/۷)	میزان توصیه روش به دیگران زیاد
۱۱۷۹ (۳۷/۸)	کم
۴۱۵ (۱۳/۳)	عدم توصیه
۴۷۴ (۱۵/۲)	نامشخص
۱۲۱۰ (۳۸/۸)	میزان تاثیر روش زیاد
۱۱۶۹ (۳۷/۵)	کم
۶۹ (۲/۲)	بدون تاثیر
۶۷۱ (۲۱/۵)	نمی‌داند

جدول شماره ۲ - توزیع فراوانی جمعیت مناطق مختلف شهر تهران بر حسب میزان آگاهی و استفاده از طب گیاهی - ۱۳۸۲

منطقه	آگاهی از طب گیاهی		استفاده از طب گیاهی	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱	۱۱۴/۱۷۶	۶۴/۸	۵۲/۱۱۴	۴۵/۶
۲	۲۲۲/۳۴۷	۶۴	۱۲۸/۲۲۲	۵۷/۷
۳	۸۴/۱۷۴	۴۸/۳	۳۵/۸۴	۴۱/۷
۴	۲۷۰/۳۳۹	۷۹/۶	۱۵۸/۲۷۰	۵۸/۵
۵	۱۶۶/۲۶۳	۶۳/۱	۹۴/۱۶۶	۵۶/۶
۶	۱۱۳/۱۴۴	۷۸/۵	۸۰/۱۱۳	۷۰/۸
۷	۱۳۳/۱۵۳	۸۶/۹	۷۵/۱۳۳	۵۶/۴
۸	۱۴۶/۱۸۷	۷۸/۱	۱۰۷/۱۴۶	۷۳/۳
۹	۷۱/۸۱	۸۷/۷	۱۴/۷۱	۱۹/۷
۱۰	۱۰۶/۱۵۹	۶۶/۷	۷۱/۱۰۶	۶۷
۱۱	۱۰۵/۱۵۶	۶۷/۳	۷۶/۱۰۵	۷۲/۴
۱۲	۸۸/۱۱۶	۷۵/۹	۵۸/۸۸	۶۵/۹
۱۳	۷۴/۸۴	۸۸/۱	۴۷/۷۴	۶۳/۵
۱۴	۱۷۴/۲۱۴	۸۱/۳	۱۰۸/۱۷۴	۶۲/۱
۱۵	۳۱۶/۴۰۰	۷۹	۹۷/۳۱۶	۳۰/۷
۱۶	۱۱۴/۱۳۲	۸۶/۴	۷۸/۱۱۴	۶۸/۴
۱۷	۱۶۲/۲۲۹	۷۰/۷	۴۸/۱۶۲	۲۹/۶
۱۸	۹۰/۱۱۴	۷۸/۹	۶۱/۹۰	۶۷/۸
۱۹	۱۳۷/۱۶۰	۸۵/۶	۳۵/۱۳۷	۲۵/۵
۲۰	۲۹۸/۳۴۴	۸۶/۶	۷۱/۲۹۸	۲۳/۸
۲۱	۱۳۶/۱۵۱	۹۰/۱	۹۰/۱۳۶	۶۶/۲

جدول شماره ۳ - توزیع فراوانی جمعیت استفاده کننده از طب گیاهی بر حسب شاخص های عملکرد - شهر تهران - ۱۳۸۲

جمعیت استفاده کننده از روش طب گیاهی		تعداد (درصد)
		(n= ۱۵۸۳)
میزان تاثیر روش	زیاد	۹۰۷ (۵۷/۳)
	کم	۵۵۰ (۳۴/۸)
	بدون تاثیر	۷۰ (۴/۴)
	نامشخص	۵۶ (۳/۵)
ارایه دهندگان روش	کادر پزشکی	۱۵۶ (۹/۹)
	کادر غیر پزشکی	۱۱۲۵ (۷۱/۱)
	کادر پزشکی و غیر پزشکی	۲۱۳ (۱۳/۵)
	نامشخص	۸۹ (۵/۵)

جدول شماره ۴ - توزیع فراوانی جمعیت شهر تهران بر حسب

علت (بیماری) استفاده از طب گیاهی - ۱۳۸۲

بیماری	تعداد	درصد
گوارشی	۴۵۵	۲۱/۵
تنفسی	۳۸۵	۱۸/۲
اعصاب و روان	۳۵۵	۱۶/۸
موسکولو اسکلتال	۲۲۴	۱۰/۶
پوست - زیبایی	۲۲۳	۱۰/۵
اندوکراین	۱۳۳	۶/۳
ادراری تناسلی	۹۶	۴/۵
قلبی و عروقی	۹۰	۴/۴
گوش و حلق و بینی	۶۱	۲/۹
نامشخص	۵۳	۲/۵
عفونی	۱۸	۰/۸
دندانپزشکی	۱۳	۰/۶
چشمی	۶	۰/۳
فلج - سکنه مغزی	۱	۰/۰۵
سرطان	۱	۰/۰۵
جمع	۲۱۱۴	۱۰۰

زنان بیشتر از مردان از طب گیاهی استفاده کرده‌اند ($p=0/000$). میانگین مدت تحصیلات در جمعیت استفاده‌کننده از طب گیاهی کمتر از مدت تحصیلات گروهی است که از این روش استفاده نکرده بودند ($p=0/02$). گروه‌های سنی ۱۹ تا ۱۵ سال کمترین استفاده و گروه سنی بالای ۵۰ سال بیشترین استفاده را از این روش را داشتند ($p=0/000$). مجردین کمتر از سایر گروه‌ها از طب گیاهی استفاده کرده بودند ($p=0/000$). گروه خانه‌دار بیشترین استفاده از طب گیاهی و گروه دانشجویان/ محصل کمترین استفاده را از این روش کرده‌اند ($p=0/000$).

بحث و نتیجه‌گیری

داروهای گیاهی در طی جنگ جهانی اول به خاطر کمبود دارو به میزان گسترده‌ای مصرف شدند. بعد از جنگ، صنایع دارویی رشد زیادی یافته و پنی‌سیلین کشف شد. قانون پزشکی و داروسازی در سال ۱۹۴۱ حق فروش داروی گیاهی توسط عطاران به بیماران را لغو کرد. همین مسئله باعث بروز جنجال عمومی شده و در نتیجه این قانون اجرا نشد. در سال ۱۹۶۸ حقوق اطباء گیاهی مجدداً ابقا شده و انجمن پزشکی گیاهی بریتانیا تاسیس شد. این انجمن فارماکوپه گیاهی بریتانیا را منتشر کرد. این کتاب با بازنگری در سال ۱۹۹۰ مجدداً چاپ شد [۵].

در حال حاضر ساخت داروهای گیاهی در ایران با مجوز وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی می‌باشد و فروش این داروها در

(۱۸/۲ درصد) بیماری‌های تنفسی و اولویت سوم (۱۶/۸ درصد) بیماری‌های اعصاب و روان بوده است. در جدول شماره ۵ علل عدم استفاده از طب رایج در افرادی که از طب گیاهی استفاده کرده بودند، نشان داده شده است. اغلب افراد (۳۰/۳ درصد) به علت موثرتر بودن طب گیاهی از آن استفاده کرده بودند.

میانگین مبلغ هزینه شده برای طب گیاهی حدود ۵۴۰۰ تومان (انحراف معیار = ۸۲۰۰۰ تومان) بود. حداقل صفر تومان و حداکثر ۳/۰۰۰/۰۰۰ تومان هزینه شده است. میانگین پرداخت هزینه توسط استفاده‌کنندگان از طب گیاهی به تفکیک مناطق مختلف شهر تهران در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است. اختلاف این توزیع از نظر آماری معنی‌دار نیست ($p=0/7$). با این وجود، منطقه ۲۱ بیشترین میانگین هزینه استفاده از طب گیاهی را داشته است.

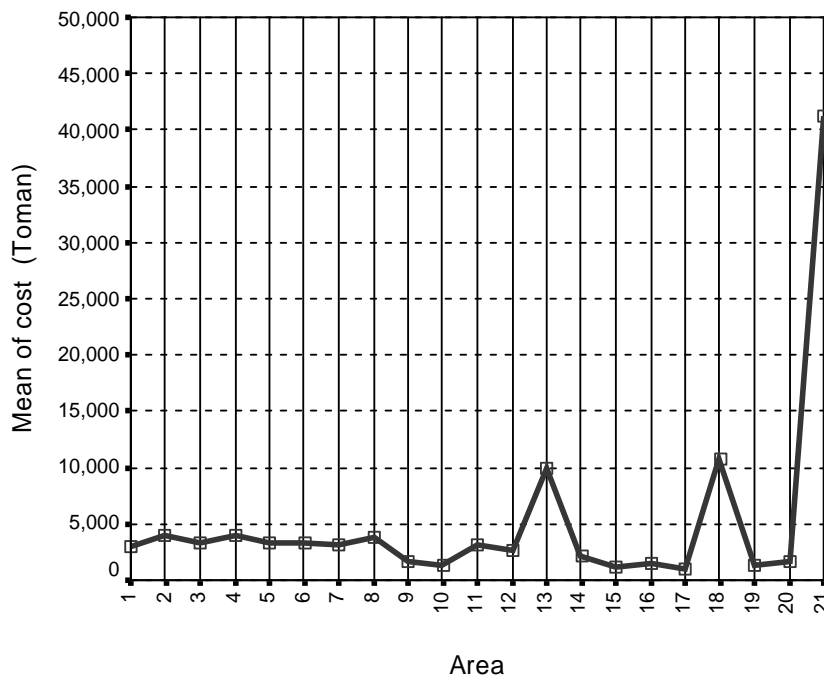
مشخصات جمعیتی افراد تحت مطالعه بر حسب میزان آگاهی و میزان استفاده از طب گیاهی در جدول شماره ۶ نشان داده شده است. آگاهی زنان از طب گیاهی بیشتر از آگاهی مردان است ($p=0/000$). میانگین مدت تحصیلات در جمعیت آگاه از طب گیاهی بیشتر از گروه ناشنا با طب گیاهی است ($p=0/02$). گروه‌های سنی ۳۰ تا ۳۹ سال بیشترین آگاهی و گروه سنی ۱۹ - ۱۵ سال کمترین آگاهی از این روش را داشتند ($p=0/000$). مجردین نسبت به متاهلین، کمترین آگاهی را از طب گیاهی داشتند ($p=0/000$). گروه محصلین / دانشجویان و گروه بازنشسته‌ها کمترین آگاهی و گروه خانه‌دار بیشترین آگاهی از طب گیاهی را داشتند ($p=0/000$).

جدول شماره ۵ - توزیع فراوانی افراد استفاده کننده از طب گیاهی بر حسب علل استفاده از

طب گیاهی - شهر تهران - ۱۳۸۲

درصد	تعداد	علت استفاده از طب گیاهی
۳۰/۳	۴۸۰	موثرتر بودن طب گیاهی
۱۹/۳	۳۰۶	عوارض کمتر طب گیاهی
۱۹/۲	۳۰۴	نمی‌داند/ نامشخص
۱۱/۳	۱۷۹	استفاده به عنوان مکمل سایر روش‌های درمانی
۱۱	۱۷۴	تحت تاثیر محیط اجتماعی
۵/۸	۹۲	دسترسی بهتر به طب گیاهی
۱/۵	۲۴	آگاهی بیشتر از طب گیاهی
۱/۳	۲۰	توصیه پزشک
۰/۳	۴	علل غیر درمانی
۱۰۰	۱۵۴۴	جمع

نمودار شماره ۱ - میانگین هزینه استفاده از طب گیاهی بر حسب مناطق شهر تهران - ۱۳۸۲

کشور شده و در فروشگاه‌های گیاهی عرضه می‌شود و بسیاری از آنها فاقد صلاحیت و اعتبار لازم است.

شناخت میزان آگاهی و میزان مراجعه افراد جامعه جهت استفاده از طب گیاهی می‌تواند برنامه‌ریزان بخش بهداشت و درمان را برای ارائه خدمات و تدوین برنامه‌های آموزشی مورد نیاز یاری نماید. در این راستا مطالعه حاضر در سال ۱۳۸۲ طراحی و اجرا شد. در این مطالعه ۴۱۲۳ نفر تحت بررسی قرار گرفتند. ۷۵/۶ درصد از جمعیت تحت مطالعه از طب گیاهی آگاهی داشته و ۵۰/۸ ایشان از طب گیاهی استفاده کرده بودند. بیش از ۶۰ درصد کل جمعیت مناطق مختلف

داروخانه‌ها و برخی از داروخانه‌های گیاهی و عطاری‌ها انجام می‌شود. کارخانه‌های داروسازی گیاهی در سال‌های اخیر رشد چشمگیری داشته‌اند و فارماکوپه رسمی داروی گیاهی ایران توسط اداره دارو و غذای وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی تدوین و نشر شده است.

در سطح جامعه پزشکان و داروسازان هنوز دانش گیاهان دارویی از جمله سودمند بودن فرآورده‌های گیاهی و شناسایی انواع خطرناک آنها به طور کامل وجود ندارد و مردم با دانش سنتی خود و عطاران ممکن است دچار عواقب ناخوشایندی شوند. این مسئله زمانی وخیم‌تر می‌شود که انواع فرآورده‌های گیاهی خارجی با مارک‌های مختلف وارد

جدول شماره ۶ - مشخصات جمعیتی افراد تحت مطالعه بر حسب میزان آگاهی و استفاده از طب گیاهی -

شهر تهران - ۱۳۸۲

استفاده از طب گیاهی (درصد) (n= ۱۵۸۳)		آگاهی از طب گیاهی (درصد) (n= ۳۱۱۹)		مشخصات جمعیتی
خیر	بلی	خیر	بلی	
۵۶/۵	۴۳/۵	۲۱/۶	۷۲/۷	جنس مرد زن
۴۳/۱	۵۶/۹	۲۱/۶	۷۸/۴	
(p=۰/۰۰۰)		(p=۰/۰۰۰)		
۱۰/۳	۹/۹	۹/۷	۱۰/۱	تحصیلات (سال) میانگین (انحراف معیار)
(۴/۲)	(۴/۶)	(۴/۶)	(۴/۴)	
(p=۰/۰۰۲)		(p=۰/۰۰۲)		
۶۰/۸	۳۹/۲	۳۰	۷۰	گروه سنی ۱۵ - ۱۹ ۲۰ - ۲۹ ۳۰ - ۳۹ ۴۰ - ۴۹ ۵۰ - ۵۹ ۶۰ و بالاتر
۵۷/۸	۴۲/۲	۲۱/۶	۷۸/۴	
۴۳/۳	۵۶/۷	۱۹/۲	۸۰/۸	
۴۴/۷	۵۵/۳	۲۴	۷۶	
۳۶/۶	۶۳/۴	۲۷/۷	۷۲/۳	
۳۷/۳	۶۲/۷	۲۷/۷	۷۲/۳	
(p=۰/۰۰۰)		(p=۰/۰۰۰)		
۶۱	۳۹	۲۷/۷	۷۲/۳	تاهل مجرد متاهل مطلقه / بیوه
۴۲/۶	۵۷/۴	۲۲/۲	۷۷/۸	
۴۰/۳	۵۹/۷	۲۳/۲	۷۶/۸	
(p=۰/۰۰۰)		(p=۰/۰۰۰)		
۵۷/۳	۴۲/۷	۲۴/۵	۷۵/۵	شغل بیکار خانه دار محصل/دانشجو شاغل بازنشسته
۳۷/۳	۶۲/۷	۲۰	۸۰	
۶۰/۱	۳۹/۹	۲۹/۱	۷۰/۹	
۵۳/۹	۴۶/۱	۲۴/۷	۷۵/۳	
۴۳/۱	۵۶/۹	۲۹/۳	۷۰/۷	
(p=۰/۰۰۰)		(p=۰/۰۰۰)		

متولیان امر سلامتی باید سیستم نظارتی مناسبی را برای این نوع از خدمات طراحی و اجرا نمایند.

طریقه آشنایی با طب گیاهی اغلب از طریق اطرافیان بوده است. قابل ذکر است که برداشت‌های شخصی اطرافیان نسبت به این روش کمتر بر اساس شواهد علمی بوده و بر میزان صحت آشنایی افراد با این روش تاثیر گذاشته و می‌تواند رویکرد و استفاده مناسب از طب گیاهی را مخدوش نماید. لذا به نظر می‌رسد که با توجه به آگاهی بالای افراد جامعه، برنامه‌ریزی جهت طریقه آشنایی جامعه با طب گیاهی نیز اهمیت می‌یابد.

شهر تهران از این روش آگاه بوده و بین ۷۰-۱۹ درصد جمعیت مناطق نیز از این روش استفاده کرده بودند. تمامی مناطق جهت استفاده از طب گیاهی هزینه کرده بودند. این نتایج موید میزان آگاهی بالا و استفاده قابل توجه از این روش درمانی است. قابل ذکر است که هزینه‌های پرداخت شده از طیف گسترده‌ای برخوردار بوده است. با توجه به مقدار بالای انحراف معیار، می‌توان دریافت که میانگین شاخص مناسبی نبوده و طیف پرداخت هزینه‌ها بسیار گسترده است. به بیان دیگر در برخی از موارد هزینه‌ای از افراد دریافت نشده و در برخی موارد افراد هزینه‌های بسیار گزافی را پرداخت کرده‌اند. بنابراین

مکانیزم و پاتوفیزیولوژی بیماری‌ها ندارند و بسیاری از عطاران، جوان و کم سن بوده و فقط جهت کسب درآمد به این حرفه روی آورده‌اند و با اصول آموزشی این علم را که علمی تجربی و مبتنی بر انتقال تجربه از اشخاص متبحر است، آشنایی ندارند. به طور کلی سرمایه‌گذاری بر آموزش‌های مدون گروه‌های پزشکی و آموزش‌های آکادمیک گروه‌های پزشکی امری ضروری به نظر می‌رسد.

متأسفانه علی‌رغم پشتوانه غنی فرهنگی کشور از نظر طب گیاهی، این روش در دانشکده‌های پزشکی تدریس نمی‌شود و اغلب پزشکان با این طب ناآشنا هستند و تنها وسیله روزآمد کردن این اطلاعات دوره‌های بازآموزی و تبلیغات شرکت‌های دارویی است. در سال‌های اخیر در برنامه فارماکولوژی در دانشکده‌های پزشکی دارای فصل داروهای گیاهی شده است. این در برنامه، ترجمه کتب فارماکولوژی پایه و بالینی کاتزونگ است. به طور کلی به نظر می‌رسد تدوین دوره‌های تکمیلی آموزش طب گیاهی ضرورت خود را نشان می‌دهد و نتایج این تحقیق که موید تقاضای بالای مردم جامعه نسبت به این خدمت است، لزوم آشنایی هر چه بیشتر پزشکان با طب گیاهی را مشخص می‌نماید.

به طور کلی، با توجه به آگاهی بالای افراد نسبت به روش طب گیاهی و میزان استفاده از این روش در جامعه، انجام تحقیقات منسجم در خصوص بررسی میزان اثربخشی و کارایی این روش‌ها و برنامه‌ریزی جهت استانداردسازی آنها و تعیین جایگاه این طب در درمان بیماران و آموزش دانشجویان، امری ضروری و گریزناپذیر است.

اغلب افراد آگاه از طب گیاهی معتقد بودند که طب گیاهی را هر دو کادر پزشکی و غیرپزشکی ارائه می‌دهند. اغلب افراد نیز طب گیاهی را علمی و موثر دانسته و استفاده از آن را به دیگران نیز توصیه می‌کردند. استفاده‌کنندگان از طب گیاهی نیز میزان تاثیر این روش را زیاد اعلام کردند و اغلب به کادر غیر پزشکی مراجعه کرده بودند. اغلب به علت بیماری‌های گوارشی، تنفسی و اعصاب و روان از این روش استفاده کرده و علت عدم استفاده از روش رایج را موثرتر بودن این روش نسبت به طب رایج اعلام کردند. شناخت متقاضیان طب گیاهی نیز از اهمیت بارزی برخوردار است که می‌تواند به متولیان امر سلامتی جهت برنامه‌ریزی و بسیج مناسب منابع یاری نماید. طبق دستاوردهای این مطالعه، زنان، متاهلین و سالمندان گروه اصلی متقاضیان طب گیاهی می‌باشند.

به طور کلی با توجه به علل استفاده از روش‌های مختلف طب مکمل و میزان تاثیر مثبت آنها که در برخی از مطالعات نیز مورد تأیید بوده است [۶،۷،۸]، انجام تحقیقات منسجم جهت تعیین میزان اثربخشی این روش‌ها امری ضروری است و این ضرورت توسط برخی از مطالعات نیز مورد تأکید قرار گرفته است [۹].

آنچه که در حال حاضر نیاز توجه به طب گیاهی را بارزتر می‌نماید عبارت است از استفاده زیاد افراد جامعه از طب گیاهی بدون آگاهی از خطرات بالقوه این روش درمانی، که به واسطه بی‌تجربگی برخی از عطاران در تشخیص و تجویز مناسب داروها قابل تشدید است. برخی از تجویزکنندگان تجربی گیاهان اطلاعاتی از مکانیزم اثر داروها،

منابع

1. Zollman C, Vickers A. Users and practitioners of complementary medicine. *British Medical Journal* 1999; 319: 836-838.
2. Swerdlow, J. Nature's Medicine . Plants that heal, *National Geographic Society*. 2000.
3. Peirpoint, WS. Salicylic acid and its derivatives in plants: Medicines, metabolites and messenger molecules. *Adv Bot Res* 1994; 20: 163-235.
4. Raskin Ilya, Ribnicky DM, Komarnytsky S, Llic N, Poulev A, Borisjuk N, Brinker A, Moreno DA, Ripoll C, Yakoby N, O'Neal JM, Cornwell T, Pastor I, Fridlender B. Plants and human health in the twenty - first century. *Trends in Biotechnol.* 2002; 20: 522-31.
5. Natural health notebook. Available (2004) at URL:<http://www.naturalhealthnotebook.com/Alter>

6. سجادیان اکرم‌السادات، کاویانی احمد، منتظری علی، حاج‌محمودی مهرگان، ابراهیمی ماندانا، سمیعی فرهاد، یونسین مسعود، اکبری محمد اسماعیل. استفاده از طب مکمل در بیماران مبتلا به سرطان. *فصلنامه علمی پژوهشی پایش*، ۱۳۸۳، ۴، زیر چاپ.
7. Hadley CM. Complementary medicine and the general practitioners. *New Zeland Med Journal* 1988; 101: 766-8.
8. Ko GD, Berbrayer D. Complementary medicine: Canadian physiatrists' attitudes and behavior. *Arch Phys Medical Rehabilitation* 2000; 81: 662-7.
9. Neims AH. Why I would recommend complementary or alternative therapies: A physicians perspective. *Rheumatology Disease North America* 1999; 25: 845-53.

